

INTERNET TIZIMINING JAMIYAT MA’NAVIY RIVOJLANISHIDA TUTGAN O’RNI

Mahmayusupova Bokira Botirjon qizi
Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada internet tizimining jamiyat ma’naviy rivojlanishida tutgan o’rni va maqsadi borasidagi fikrlar yoritib berilgan.*

Kalit so’zlar: *Internetdagi ijtimoiy tarmoqlar, “Odnoklassniki.ru”, “Facebook”, “V.Kontakte”, “Moymir”, Real hayot va virtual hayot.*

Bugungi kunda internetdagi ijtimoiy tarmoqlar, ayniqsa yoshlar orasida keng tarqalgan va ularning ijtimoiy faoliyati, muloqot doirasi hamda kundalik hayotidagi o’rinini sezilarli darajada shakllantirmoqda. Yurtimizda foydalanuvchilarning ko’pchiligi “Odnoklassniki.ru”, “Facebook”, “V.Kontakte”, “Moymir” kabi platformalarda o’z shaxsiy profillariga ega bo’lib, ular orqali do’stlar orttirish, o’zaro muloqot qilish va umumiy manfaatlarga asoslangan tarmoq faoliyatini olib boradi. Shu bilan birga, so’nggi yillarda ushbu ijtimoiy platformalarning yoshlar tarbiyasiga, ularning axloqiy va madaniy qadriyatlariga bo’lgan salbiy ta’siri ham diqqat markaziga tushmoqda. Mazkur masalani aniqlashtirish maqsadida o’tkazilgan so’rovnoma natijalari internet tarmoqlarining yoshlar hayotidagi o’rnini yanada yaqqol ko’rsatadi. Tadqiqot davomida bir hafta mobaynida 110 dan ortiq respondentlar “Internetdagi ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotida qanday ahamiyat kasb etadi?” degan savolga o’z javoblarini bildirdi. Natijalar shuni ko’rsatdiki, o’quvchilarning 32 foizi ushbu platformalarni do’stlar orttirish va manfaatli tanishuvlar uchun foydali deb hisoblaydi, biroq shuncha ulushi tarmoqlarning yoshlar tarbiyasiga va odob-axloq qoidalariga salbiy ta’sir ko’rsatishini tan olgan. Shunday qilib, internetdagi ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar orasida keng tarqalishi ularning ijtimoiy faoliyati va muloqot doirasini kengaytirsada, uning salbiy oqibatlariga oid xabardorlik ham ortib bormoqda. Bu esa yoshlar tarbiyasi va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish jarayonida ijtimoiy tarmoqlar bilan bog’liq muammolarni yanada chuqurroq o’rganish zarurligini ko’rsatadi. So’rovnoma natijalari shuni ko’rsatadiki, respondentlar quyidagi fikrni ilgari surishgan:

So’rovnoma natijalari shuni ko’rsatdiki, respondentlar quyidagi fikrlarni ilgari surishgan:

Do’stlar orttirish va manfaatli tanishuvlar uchun yordam beradi – 32 kishi (26,9%);

O’z fikrini erkin ifoda etish imkonini beradi – 24 kishi (20,2%);

Yoshlar tarbiyasi va odob-axloq qoidalariga salbiy ta’sir ko’rsatadi – 32 kishi (26,9%);

G’arazli shaxslar o’z manfaatlari yo’lida foydalanishi mumkin bo’lgan vosita – 10 kishi (8,4%);

Bekorchilikni orttirishga xizmat qiladi – 21 kishi (17,6%)

Shuningdek, “Darakchi” gazetasining 16-sonida jurnalist Gulnoza Alimovanning “Sotsial tarmoqlar virtual narkotikmi yoki ommaviy madaniyatning yangi bosqichi?” nomli maqolasi chop etilgan bo’lib, muallif ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotidagi o’rnini keng qamrovli

tahlil qiladi. Globallashuv jarayoni va jahon miqyosidagi o‘zgarishlar fonida internet tarmoqlari nafaqat shaxsiy, balki jamiyat hayotiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Hozirgi vaqtda sotsial tarmoqlar deyarli butun dunyoni qamrab olgan va ayniqsa yosh avlod ulardan faol foydalanadi. Ushbu platformalarda foydalanuvchilar o‘z rasmlarini joylashtirish, masofadagi do‘stlar bilan muloqot qilish, o‘yinlar o‘ynash, musiqa tinglash va so‘nggi yangiliklardan xabardor bo‘lish imkoniyatiga ega.

Eng mashhur ijtimoiy tarmoqlarning foydalanuvchi sonlari quyidagicha: Facebook – 750 million, Twitter – 200 million, Qzone – 480 million, Odnoklassniki.ru – 100 million, V.Kontakte – 135 million va boshqalar. Ushbu raqamlar ijtimoiy tarmoqlarning inson hayotiga qanchalik keng kirib borayotganligini ko‘rsatadi. Biroq internet tarmoqlarining tezkor rivojlanishi va undagi faoliyat insonlarni me’yorni unutib, virtual hayot girdobiga tortilish xavfi bilan yuzlashtiradi. Real hayot va virtual hayot o‘rtasidagi farqni tushunish muhim bo‘lib, jonli muloqotning ahamiyati beqiyosdir. Virtual hayot esa insonning dunyoqarashi, aqliy jarayonlari va ongiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Sotsial tarmoqlarning PR faoliyati va reklama sohasidagi rivojlanishi ham ushbu platformalarning ta’sirini kuchaytiradi. Misol uchun, 2010 yilda amerikalik rejissyor Devid Fincher Facebook asoschisi Mark Tsukerberg haqidagi “Sotsial tarmoq” badiiy filmini suratga olgan. Bu esa sotsial tarmoqlarning jamiyatdagi roli va yoshlar hayotidagi o‘rnini yanada keng auditoriyaga namoyon qilgan. Shunday qilib, internetdagi ijtimoiy tarmoqlar yoshlar orasida ommalashgani sari, ular nafaqat ijtimoiy faoliyatni rivojlantiradi, balki tarbiyaviy va axloqiy jihatdan ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bu holat ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ongiga va xulq-atvoriga ta’sirini ilmiy asosda tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi. Zamonaviy yoshlar ko‘p vaqtini ijtimoiy tarmoqlarda o‘tkazmoqda. Bu jarayon ularning dars ishlari, uy vazifalari va shaxsiy rejalari bilan bog‘liq masalalarni unutib qo‘yishiga sabab bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik psixologik xususiyatga ega bo‘lib, virtual muhitga bo‘lgan mustahkam bog‘liqlik sifatida tavsiflanadi. Internetdagi faoliyat jarayonida foydalanuvchilar tez-tez “Online”, “V seti”, “Gotov k obshcheniyu” kabi statuslarni qo‘yishadi, bu esa virtual muhitda “yashash” tendensiyasini ko‘rsatadi. Bunday shaxslar uchun virtual hayotdagi muammolar va tashvishlar real hayotdagi voqealardan ustun turadi. Ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik insonning dunyoqarashini va xulq-atvorini sezilarli darajada o‘zgartiradi. Shaxs tarmoqdagi tajribalarga asoslanib xulosalar chiqaradi va qaror qabul qiladi, bu esa uning fikrlash jarayonini virtual makon chegaralarida shakllantiradi. Shu bilan birga, virtual muhitda inson real hayotdagi kamchiliklarini va muvaffaqiyatsizliklarini qoplashga intiladi. Rasmlar, ularga berilgan izohlar, yangi do‘stlar va tarmoqdagi ijtimoiy faoliyat insonning ruhiy holatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi va fikrlash tarzini o‘zgartiradi.

Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar g‘arazli maqsadlarni amalga oshirish uchun vosita sifatida ishlatilishi mumkin. Masalan, foydalanuvchilarning shaxsiy ma’lumotlari, rasmlari va xabarlarini boshqa shaxslar tomonidan suiiste’mol qilinishi, buzilishi yoki yolg‘on axborot tarqatilishiga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, firibgarlik va yolg‘on ma’lumotlar orqali maqsadga erishish imkoniyati ham mavjud. Sotsial tarmoqlarning jamiyatdagi ta’siri shu qadar kuchliki, u butun siyosiy va ijtimoiy jarayonlarga, jumladan qotilliklar, isyonlar va urushlar kabi hodisalarga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Buni zamonaviy terminologiyada

“informatsion urush” tushunchasi bilan izohlash mumkin. Sotsial tarmoqlarning siyosiy jarayonlarga ta’siri misolida 2011-yilda Arab mamlakatlaridagi “Arab bahori” voqealari keltirilishi mumkin. Tunisdan boshlangan davlat to’ntarishlari Misr, Liviya, Suriya, Iordaniya va Yaman kabi davlatlarga tarqaldi. Ushbu harakatlarni boshlaganlarning asosiy qismi 18–35 yoshdagi fuqarolar bo’lib, ular sotsial tarmoqlardan foydalanib, boshqa mamlakatlardagi do’stlari va tanishlarining tajribalarini kuzatib, o’z hayotlarini o’zgartirishga qaror qilishdi. Misrda yuzaga kelgan tartibsizliklar “Twitter inqilobi” sifatida tanildi, bu esa ijtimoiy tarmoqlarning siyosiy va ijtimoiy jarayonlarga qanchalik kuchli ta’sir ko’rsatishini namoyish etdi. Shuningdek, Saudiya Arabistonida ayollarga transport vositasini boshqarish taqiqi mavjudligi fonida ba’zi ayol fuqarolar Facebook orqali o’z sotsial uyushmalarini tashkil etdilar. Ushbu uyushma ularni umumiy g’oya atrofida birlashtirdi va ijtimoiy faoliyatni amalga oshirishga xizmat qildi. Bu holat ijtimoiy tarmoqlarning nafaqat shaxsiy, balki jamiyat va siyosiy hayotda ham o’zgarishlar yuzaga keltirishga qodirligini ko’rsatadi. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotiga sezilarli ta’sir ko’rsatmoqda, biroq ularning faqatgina virtual muhitga qaram bo’lib qolishi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Masalan, Saudiya Arabistonidagi ayollar o’z sotsial uyushmalari orqali avtomobil haydash huquqini tiklash va mavjud taqiqlarni bekor qilishga chaqirganlar. Shuningdek, 2011-yilning iyul oyida Norvegiya aholisini larzaga solgan Anders Breyviking tomonidan amalga oshirilgan qo’poruvchilik harakati ham ijtimoiy tarmoqlar orqali rejalashtirilgan va yoritilgan. Bu holatlar ijtimoiy tarmoqlarning nafaqat shaxsiy, balki jamoaviy va siyosiy faoliyatda ham ta’sir kuchini ko’rsatadi. Shu munosabat bilan yoshlarning bo’sh vaqtini faqatgina ijtimoiy tarmoqlarda o’tkazishi mantiqsiz hisoblanadi. Chunki jonli va haqiqiy muloqotning o’rnini virtual aloqalar to’liq bosa olmaydi. Shu sababli, yoshlar o’z bilimlarini oshirish, shaxsiy va kasbiy rivojlanish ustida ishlash hamda ijtimoiy faollikni targ’ib qilishga e’tibor qaratishlari lozim. Tarmoqdagi faollik insonning haqiqiy xulq-atvori yoki shaxsiy qobiliyatlari haqida to’liq ma’lumot bermaydi, aksincha noto’g’ri tasavvurlar shakllanishiga olib kelishi mumkin. So’rovnomalar natijalari.

Shuni ta’kidlash lozimki, ijtimoiy tarmoqlarning hayotimizga ta’sirini inkor etish imkonsizdir. Shu bilan birga, foydalanuvchilar ongli ravishda virtual va real hayotni ajrata olishlari, tarmoqlardan foydalanganda muvozanatni saqlashlari maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

13. Abbate, J. *Inventing the Internet*. – Cambridge: MIT Press, 1999.
14. Leiner, B. M., Cerf, V. G., Clark, D. D. et al. “A Brief History of the Internet.” // *ACM SIGCOMM Computer Communication Review*, 2009.
15. Berners-Lee, T. *Weaving the Web*. – San Francisco: Harper, 1999.
16. McQuail, D. *McQuail’s Mass Communication Theory*. – London: Sage Publications, 2010.
17. O’Reilly, T. “What Is Web 2.0?” // O’Reilly Media, 2005.
18. Castells, M. *The Rise of the Network Society*. – Oxford: Blackwell, 1996.